ISSN:3030-332X
Impact factor: 9,493
International journal of scientific researchers

CEFR COMPANION VOLUME ASOSIDA O‘QIB TUSHUNISH VA MATN MEDIATSIYASI KOMPETENSIYALARINING O‘ZARO BOG‘LIQLIGI

Karimova Dilyoraxon Raximjon qizi
Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti
dilyoraxonkarimova07@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.23350217

Annotatsiya: Mazkur tezisda CEFR Companion Volume (2020) asosida o‘qib tushunish va matn mediatsiyasi kompetensiyalarining o‘zaro bog‘liqligi nazariy-metodik jihatdan tahlil qilinadi. Ushbu kompetensiyalarning funksional xususiyatlari, CEFR deskriptorlaridagi ifodasi hamda ularni integratsiyalashning didaktik imkoniyatlari yoritiladi. Shuningdek, ingliz filologiyasi talabalarining matn bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishda mediativ faoliyatning metodik ahamiyati asoslanadi.

Kalit so‘zlar: CEFR Companion Volume, o‘qib tushunish, matn mediatsiyasi, kommunikativ kompetensiya, deskriptorlar, mediativ faoliyat, retseptiv faoliyat, integrativ yondashuv, matn bilan ishlash, didaktik imkoniyatlar.

KIRISH

Zamonaviy chet tili ta’limida talabalarning o‘qib tushunish kompetensiyasini rivojlantirish nafaqat yozma matndagi axborotni idrok etish, balki uni tahlil qilish, talqin etish, qayta ishlash va kommunikativ maqsadlarga muvofiq qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantirish bilan ham uzviy bog‘liqdir. Mazkur jarayonda Yevropa Kengashi tomonidan ishlab chiqilgan “Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume (2020)” hujjati muhim nazariy-metodik asos bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu hujjatda til faoliyati retseptsiya, produktsiya, interaksiya va mediatsiya yo‘nalishlarida tavsiflanib, til o‘rganuvchining kommunikativ faoliyatdagi ishtiroki kengroq yondashuv asosida talqin etiladi [1].

CEFR Companion Volume doirasida o‘qib tushunish retseptiv faoliyat turi sifatida, matn mediatsiyasi esa axborot va mazmunni boshqalarga tushunarli shaklda yetkazishga qaratilgan mediativ faoliyat sifatida izohlanadi. Xususan, matn mediatsiyasi axborotni uzatish, matn mazmunini qayta ishlash, tushuntirish va umumlashtirish kabi faoliyatlarni qamrab oladi. Mazkur kompetensiyalar o‘zaro bog‘liq bo‘lsa-da, ularning kommunikativ vazifalari va faoliyat natijalari bir-biridan farqlanadi. O‘qib tushunish matn mazmunini anglashga yo‘naltirilgan bo‘lsa, matn mediatsiyasi anglangan mazmunni muayyan auditoriya ehtiyojlari va kommunikativ vaziyatga moslashtirishni nazarda tutadi [1; 2].

Shu nuqtayi nazardan, o‘qib tushunish va matn mediatsiyasi kompetensiyalarining o‘zaro bog‘liqligini CEFR Companion Volume deskriptorlari asosida tahlil qilish, ularning umumiy hamda farqlovchi xususiyatlarini aniqlash va ingliz filologiyasi yo‘nalishi talabalarining o‘qish faoliyatidagi metodik ahamiyatini asoslash dolzarb hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi — CEFR Companion Volume (2020) doirasida o‘qib tushunish va matn mediatsiyasi kompetensiyalarining o‘zaro bog‘liqligini nazariy-metodik jihatdan tahlil qilish hamda ularni integratsiyalashning didaktik imkoniyatlarini aniqlashdan iborat.

Asosiy qism

Yevropa Kengashining CEFR Companion Volume (2020) hujjatida til o‘rganuvchi ijtimoiy faoliyat subyekti (social agent) sifatida talqin etilib, uning kommunikativ kompetensiyasi turli nutqiy faoliyatlar

orqali namoyon bo‘lishi ta’kidlanadi. Mazkur yondashuvda retseptsiya va mediatsiya o‘zaro bog‘liq, biroq mustaqil kommunikativ maqsadlarga ega faoliyat turlari sifatida tavsiflanadi. Retseptiv faoliyatda til o‘rganuvchi matn mazmunini qabul qilish va tushunishga yo‘naltirilsa, mediativ faoliyatda mavjud axborotning boshqa shaxslar uchun tushunarli bo‘lishiga ko‘maklashadi [1].

O‘qib tushunish kompetensiyasi yozma matndagi asosiy g‘oyani aniqlash, muhim ma’lumotlarni ajratish, muallifning kommunikativ maqsadini anglash hamda dalillar o‘rtasidagi mantiqiy munosabatlarni tushunish kabi ko‘nikmalarni qamrab oladi. CEFR Companion Volume hujjatining “Reading for information and argument” deskriptorlari axborot va dalillarga asoslangan matnlarni tushunish darajalarini tavsiflaydi. Ushbu ko‘nikmalar matn mediatsiyasini amalga oshirish uchun muhim kognitiv asos yaratadi, chunki axborotni boshqalarga yetkazishdan avval uning mazmuni to‘g‘ri anglanishi zarur [1].

Matn mediatsiyasi esa o‘qilgan yoki tinglangan axborotni muayyan kommunikativ ehtiyojlarga mos ravishda qayta ifodalash, muhim jihatlarini saralash, umumlashtirish va boshqa shaxslarga yetkazishni nazarda tutadi. CEFR Companion Volume doirasidagi “Relaying specific information”, “Explaining data” va “Processing text” shkalalari ushbu faoliyatning turli ko‘rinishlarini ifodalaydi. Jumladan, Processing text-matnning asosiy mazmuni va muhim axborotini qayta ishlab, boshqa shaxsga izchil shaklda yetkazish bilan bog‘liq. Shunday qilib, o‘qib tushunish matndan mazmun hosil qilishga, matn mediatsiyasi esa ushbu mazmunni yangi kommunikativ vaziyatda tushunarli qilishga xizmat qiladi [1].

North va Piccardo (2016) mediatsiyani faqat axborotni bir tildan ikkinchi tilga tarjima qilish bilan cheklamaydilar. Ularning yondashuvida mediatsiya yangi mazmunni shakllantirish, mavjud axborotni soddalashtirish, izohlash va kommunikativ ishtirokchilar o‘rtasida tushunishni ta’minlashga qaratilgan murakkab jarayon sifatida qaraladi [2]. Bu esa o‘qib tushunish va matn mediatsiyasi o‘rtasidagi bog‘liqlikni faqat lingvistik emas, balki kognitiv hamda kommunikativ jihatdan ham o‘rganish zarurligini ko‘rsatadi.

CEFR Companion Volume doirasida o‘qib tushunish va matn mediatsiyasi kompetensiyalarining o‘zaro aloqadorligini ularning funksional vazifalari orqali aniqlash mumkin. Jumladan, “Reading for information and argument” deskriptorlari matndagi axborot, fikr va dalillarni tushunishga yo‘naltirilgan bo‘lsa, “Relaying specific information” deskriptorlari aniqlangan muhim ma’lumotlarni boshqa shaxsga yetkazishni nazarda tutadi. “Processing text” esa matn mazmunini qayta tuzish, asosiy g‘oyalarni umumlashtirish va axborotni kommunikativ ehtiyojga mos ravishda ifodalash bilan tavsiflanadi [1].

Mazkur deskriptorlarning qiyosiy tahlili o‘qib tushunish va matn mediatsiyasi o‘rtasidagi bog‘liqlikni uchta o‘zaro aloqador bosqich orqali izohlash imkonini beradi. Birinchi bosqichda talaba matnni o‘qib, undagi asosiy g‘oya, muhim axborot va dalillarni aniqlaydi. Ikkinchi bosqichda olingan ma’lumotlarni saralaydi, mazmuniy jihatdan qayta ishlaydi va umumlashtiradi. Uchinchi bosqichda esa qayta ishlangan axborotni muayyan auditoriya yoki kommunikativ vaziyatga mos shaklda yetkazadi. Ushbu bosqichlar CEFRda belgilangan qat’iy ketma-ketlik emas, balki deskriptorlar o‘rtasidagi funksional bog‘liqlikdan kelib chiqib taklif etilayotgan metodik talqindir.

Ingliz filologiyasi yo‘nalishining ikkinchi kurs talabalarida mazkur kompetensiyalarni integratsiyalash uchun autentik ilmiy-ommabop matnlardan foydalanish maqsadga muvofiq. Masalan, talabalarga ekologik muammolarga oid ingliz tilidagi maqola taqdim etilib, dastlab undagi asosiy fikr va dalillarni aniqlash, keyinchalik muhim ma’lumotlarni umumlashtirish hamda mavzudan yetarli xabardor bo‘lmagan auditoriya uchun sodda va tushunarli izoh tayyorlash vazifasi berilishi mumkin. Bunday topshiriqda o‘qib tushunish axborotni anglash vositasi, matn mediatsiyasi esa anglangan mazmunni qayta ishlab, boshqalarga yetkazish faoliyati sifatida namoyon bo‘ladi.

Shunday qilib, CEFR Companion Volume deskriptorlari asosida o‘qib tushunish va matn mediatsiyasini o‘zaro bog‘liq holda tashkil etish talabalarning matn bilan ishlash faoliyatini kommunikativ maqsadga yo‘naltirish uchun metodik imkoniyat yaratadi. Biroq mazkur yondashuvning o‘qib tushunish natijalariga ta’sirini aniqlash alohida empirik tadqiqot va tajriba-sinov ishlarini talab etadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, CEFR Companion Volume (2020) hujjatida o‘qib tushunish va matn mediatsiyasi o‘ziga xos kommunikativ vazifalarga ega bo‘lgan, biroq mazmunan o‘zaro bog‘liq faoliyat turlari sifatida tavsiflanadi. O‘qib tushunish yozma matndagi axborotni anglash, asosiy g‘oyalarni aniqlash va dalillarni tahlil qilishga yo‘naltirilgan bo‘lsa, matn mediatsiyasi mazkur axborotni qayta ishlash, umumlashtirish hamda muayyan auditoriya ehtiyojlariga mos shaklda yetkazishni nazarda tutadi. Ushbu kompetensiyalarning integratsiyasi talabalarning matn bilan ishlash faoliyatini axborotni qabul qilishdan uning mazmunini kommunikativ maqsadlarda qo‘llashgacha bo‘lgan jarayon sifatida tashkil etish imkonini beradi.

CEFR Companion Volume deskriptorlarining qiyosiy tahlili o‘qib tushunish va matn mediatsiyasi o‘rtasidagi funksional bog‘liqlikni axborotni anglash, mazmuniy qayta ishlash va kommunikativ uzatish bosqichlari orqali metodik jihatdan izohlash mumkinligini ko‘rsatdi. Mazkur yondashuv ingliz filologiyasi yo‘nalishining ikkinchi kurs talabalarida autentik matnlar bilan ishlash, muhim axborotni saralash, mazmunni qayta ifodalash va auditoriyaga moslashtirishga qaratilgan topshiriqlarni ishlab chiqish uchun nazariy-metodik asos yaratadi.

Shunday qilib, o‘qib tushunish va matn mediatsiyasi kompetensiyalarini o‘zaro bog‘liq holda rivojlantirish talabalarning matn mazmunini chuqurroq qayta ishlashi hamda undan kommunikativ vaziyatlarda foydalanishiga ko‘maklashishi mumkin.

Foydalanilayotgan ilmiy manbalar

1. Council of Europe. (2020). Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
2. North, B., Piccardo, E. (2016). Developing illustrative descriptors of aspects of mediation for the Common European Framework of Reference (CEFR): A Council of Europe project // Language Teaching. Vol. 49, No. 3. P. 455–459.
3. North, B. (2016). Developing CEFR illustrative descriptors of aspects of mediation // International Online Journal of Education and Teaching. Vol. 3, No. 2. P. 132–140.